

Mitől lesz igaz, ami igaz? Kocsis László könyvéről

Tuboly Ádám Tamás (MTA-BTK, Filozófiai Intézet)

Kocsis László: Az igazságalkotás metafizikája. Budapest: L'Harmattan. 2016. 149. o. ISBN: 978-963-414-004-7. Puhakötés, 2290 Ft.

A magyarországi analitikus filozófia alapvetően három lábon állt és áll a mai napig: nyelvfilozófia, tudományfilozófia és metafizika. Kocsis László *Az igazságalkotás metafizikája* című kötete az utóbbi területhez tartozik, így mindenképp szerves részét fogja képezni a hazai szakmának. A kötet témája azonban különlegessé is teszi Kocsis könyvét – olyan területeket érint ugyanis, amik eddig érintetlenek, és a magyarul olvasó közönség számára elérhetetlenek voltak. Ahhoz, hogy megértsük, miről is van szó, nézzük a kiindulópontokat.

Legtöbbünk feltehetően úgy gondolja, hogy ha egy mondat igaz, akkor annak oka van; vagy az okságra való hivatkozás nélkül pontosabban fogalmazva – van valami a világban, ami miatt igaz a mondat, ami igazzá teszi a mondatot. Azt a valamit, ami *igazzá teszi* a mondatunkat, *igazságalkotónak* [*truthmaker*] nevezik. Azt a valamit pedig, *amit* igazzá tesz az igazságalkotó, *igazsághordozónak* [*truthbearer*] nevezik. Az általános és homályos megfogalmazás nem véletlen: a metafizikai vizsgálódásoknak épp az a tétjük, hogy megmondják, mik lehetnek igazságalkotók és igazsághordozók. A legtöbben ezt persze nem gondolnák problémásnak: a kijelentéseink, és például a kijelentéseinkből felépülő elméletek például azért igazak, mert a világban a dolgok úgy vannak, ahogy azt ezek leírják; slussz-passz. Persze általában, aki ezt mondja, az egyúttal az igazság úgynevezett korrespondencia-elméletére is támaszkodik: eszerint „az igazság nem más, mint a világgal, egészen pontosan bizonyos típusú világbeli entitásokkal, a tényekkel való korrespondencia” (40. o.). Mindazonáltal Kocsis többször is meggyőzően érvel amellett (40-45. o.), hogy az igazságalkotás és a korrespondencia-elmélet (ami az igazság elmélete) nem tartozik szükségszerűen össze.

Kocsis kötete, ahogy a címe is jelzi, az igazságalkotás metafizikai kérdéseit érinti. Olyan témákat feszeget, minthogy mik lehetnek igazsághordozók (1.2. szakasz); milyen reláció az igazságalkotás relációja (2. fejezet); mik lehetnek igazságalkotók (3. fejezet); végül pedig általában véve az igazságalkotás számára felmerülő problémát tárgyal, nevezetesen a negatív egzisztenciális állítások kérdését (4. fejezet).

Korántsem egyértelmű vagy épp evidens, hogy mik lehetnek igazsághordozók, noha a legtöbb jelölt valamilyen nyelvi entitás (26-27. o.): *mondatok*, *állítások* [assertions], *kijelentések* [statements], *ítéletek* [judgements], *propozíciók* [propositions], de akár *hitek* [beliefs] is lehetnek. Ahogy arra a szerző rámutat, a legjobb jelöltek ezek közül a *propozíciók*, így a kötetben ő maga is azokat tekinti igazsághordozóknak. De mik is azok a *propozíciók*? A releváns szakaszokból mindössze annyit tudunk meg, hogy a *propozíciók* se nem fizikai, se nem mentális entitások; nem kötődnek egyetlen nyelvhez, vagy elméhez sem; „az a valami, ami független a beszédaktusainktól és elmeállapotainktól, és amit mindannyian *kifejezésre juttathatunk* a szavainkkal vagy *megragadhatunk* a mentális aktusaink során” (27. o., kiemelés tőlem). Mindazonáltal Kocsis nem köteleződik el abban a kérdésben, hogy „pontosan miféle entitások is a *propozíciók*” (28. o.), azokon leginkább az *elsődleges igazsághordozókat* érti – noha így is egy működőképes koncepciót kapunk, valójában néhány szakasszal később Kocsis (és a szakirodalom) épp azzal vádolja és utasítja el Armstrong bizonyos meglátásait, mert „nincs igazán kiforrott álláspontja a *propozíciók* természetével kapcsolatban” (63. o.).

Ezek alapján ismét némileg pontosabbak lehetünk: az igazságalkotás metafizikája azokat a kérdéseket vizsgálja, hogy a világ, illetve a világban fellelhető különféle entitások (hogy milyen entitásokról van szó, azt még nem tisztáztuk) miképp teszik igazzá a *propozíciókat*. A *propozíciók* mint igazsághordozók és az igazságalkotók viszonyának általános elméletének (1.3. szakasz) kiindulópontja az úgynevezett *igazságalkotó-elv*: szükségszerűen, ha egy *propozíció* igaz, akkor van olyan entitás, amelynek létezése alapján a *propozíció* igaz (32. o.).

Az általános elmélet két alaptézise a következőképp hangzik. (1) *Igazságalkotó általi szükségszerűsítés*: ha egy entitás igazzá tesz egy *propozíció*t, akkor az entitás létezése *szükségszerűsíti* a kérdéses *propozíció* igazságát. (2) *Igazságalkotó maximalizmus*: *minden* igaz *propozíciónak* van (legalább egy) igazságalkotója. Az első tétel kibontásából (2.2. szakasz) megtudjuk, hogy az igazságalkotás relációja nem oksági és nem is logikai következményreláció, sokkal inkább talán kategóriakon-átívelő (nyelvi és nem nyelvi entitások közt fennálló) *metafizikai* reláció. Hogy pontosan milyen, az már egy további kérdés: Kocsis áttekinti az összes releváns jelöltet, ezek a szupervenienencia, az esszenciális függés, illetve a primitivizmus, és az utóbbi kettőről mondja azt, hogy azok képesek megőrizni az igazságalkotásra vonatkozó meggyőződéseinket: egyrészt, hogy az

aszimmetrikus, azaz az igazságtevők teszik igazzá a proposíciókat és nem fordítva; másrészt hogy egy ontológiai függési koncepcióról van szó: az igazsághordozók igazsága függ az igazságalkotók létezésétől.

Noha leginkább egy átfogó képet kapunk a különböző alternatívákról és azok gyengeségeiről/erősségeiről, Kocsis továbbmegy a 3. fejezetben az igazságalkotók természetének vizsgálatára. Itt is több alternatíva felmerül: az igazságalkotók szerepére olyan jelölteket találunk, mint a *tények* (vagy *körülmények*), *partikuláris dolgok* és *trópusok* (vagy *módusok*). Akármelyik kategória mellett is tesszük le a voksunkat, mutat rá Kocsis, az eredeti téziseket a szükségszerűsítésről és a maximalizmusról feltehetően módosítanunk, és legtöbb esetben korlátoznunk kell. Mindazonáltal Kocsis úgy véli, hogy „a tények a legjobb jelöltek arra, hogy igazságalkotók legyenek” (119. o.). A kérdés azért is külön érdekes, mert, ahogy arra a szerző rámutat (87-93. o.), az igazságalkotás koncepciója a klasszikus quine-i ontológiai elköteleződés koncepció egy releváns alternatíváját kívánja. Ennél fogva az igazságalkotó-elmélet működéséhez szükséges entitások melletti elköteleződésünk a világ alapvető bútorzatát jelentő ontológiánk megadását is jelentheti.

Miután az első három fejezetben tisztázta az igazságalkotás általános elveit, illetve a konkrét kérdések kapcsán az általános elvek módosításait, Kocsis a végső fejezetben rátér a negatív egzisztenciális állítások kérdésére. Noha filozófiai szempontból korántsem egyértelmű, intuitíve mégis világosnak tűnik, hogy mi teszi igazzá azt az állítást, hogy „Az előttem álló asztalon lévő alma piros,” addig már intuitíve sem teljesen világos, hogy a világ milyen módon teszi igazzá azt, hogy „Nincsenek unikornisok,” vagy, hogy a világban mi *teszi igazzá* azt, hogy „Nincsenek unikornisok.”

Bertrand Russell szerint egész egyszerűen léteznek *negatív tények*, és ezek teszik igazzá a negatív állításokat (123-127. o.), azonban Kocsis úgy véli, hogy Russell elmélete problémás és kétes filozófiai előfeltevésekre épít, így nem kellene elfogadnunk. David Lewis szerint, ahogy vannak igazságalkotók, úgy vannak *hamisságalkotók* is (127-130. o.): „Egy proposíció nemcsak annak köszönhetően igaz, mert létezik valami, ami igazzá teszi, hanem mert nem létezik semmi, ami hamissá tenné. [...] Nem a hiány létezik, hanem a létező hiányzik” (128. o.). Mindazonáltal Lewis megoldása a hírhedt lehetségesvilág-realizmus elfogadásával jár együtt (miszerint számos konkrét téridőbeli lehetséges világ létezik), ami pedig csupán nagyon kevesek számára elfogadható következmény. Végezetül David Armstrong úgy véli, hogy bizonyos *totalitás körülmények* [*totality states-of-affairs*] mellett

kellene elköteleződnünk, amik olyan magasabb rendű körülmények, amiknek az összetevői elsőrendű körülmények, azonban a körülményeknek az ilyen jellegű összefonódása korántsem problémamentes.

Végül arra jut Kocsis, hogy ismét módosítanunk és korlátoznunk kellene az igazságalkotás maximalizmusának elvét: „[...] kénytelen-kelletlen, de elismerjük, hogy vannak bizonyos igazságok, nevezetesen a negatív egzisztenciális igazságok, amelyeknek nem tudunk megnyugtató módon igazságalkotót biztosítani, vagyis nincs olyan entitás, amelynek létezése elégséges ahhoz, hogy igazzá tegye azokat az igazságokat, amelyek valami nem-létezésével kapcsolatosak” (138. o.). Azonban a szerző ezt követően felvázol egy érvet azoktól, akik nem akarják az újabb korlátozást. Szerintük, ha csak a pozitív állítások kapcsán találunk igazságalkotókat, a negatív állítások esetében nem, „akkor miért gondol[juk], hogy van egyáltalán bármelyiknek is” (139. o.).

Kocsis azonban nem találja meggyőzőnek az érvelést – abban igaza van, hogy abból, hogy bizonyos igazságok esetén kétséges, hogy lennének igazságalkotóak, *nem következik*, hogy egyetlen igazságnak sincs igazságalkotója. Azonban az ellenvetést finomíthatjuk azzal, ha azt mondjuk, <abból, ha lehetséges, hogy bizonyos igazságoknak nincs igazságalkotója, *lehetséges az is*, hogy egyetlen igazságalkotónak sincs igazságalkotója. Egyáltalán miért gondoljuk azt, hogy az igazságalkotás egy megfelelő elmélet, ha nem épp azért, mert az igazságra is a korrespondencia szemüvegén keresztül tekintünk. De vajon a korrespondencia a legjobb igazságelmélet, és így motiválhatja az igazságalkotást is?>

Persze ez az észrevétel meglehetősen általános. Azonban ez leginkább csak azért baj, mert az ilyen jellegű általános megfontolások hiányoznak a könyvből – egészen pontosan egy olyan fejezet hiányzik a könyvből, ahol Kocsis részletesen beszámol arról, hogy mit ért metafizika alatt, mit tekint a metafizika adekvát módszerének, és mi a viszony a metafizika és a hétköznapi, intuitív meggyőződéseink közt (vagyis egy kis *metametafizika* jól jött volna). Minderre azért van szükség, mert Kocsis számos esetben épp az intuícióinkra hivatkozva lép túl bizonyos elképzeléseken (mert egy metafizikai elmélet nem tudja megőrizni a hétköznapi vélekedéseinket), vagy épp, mert bizonyos entitásokat „kétes ontológiai státuszúnak” bélyegez (135. o.). Vagyis, a kérdés arra vonatkozik, hogy a metafizika a világ (elme- és nyelvfüggetlen) fundamentális struktúráját írja le, a legjobb és leghasznosabb fogalmi sémánkat adja meg, esetleg a dolgok lényegét? Kocsis könyve túlságosan is fontos a kortárs vitákban ahhoz, hogy ne számoljon ezekkel az általános, és örök érvényű kérdésekkel.

Noha a kötet stílusa is inkább a pozitívumok közé tartozik, hiszen nincsenek felesleges kitérők, elnyúló lábjegyzetek, a felépítése tökéletesen strukturált, valójában könnyen okozhat egy kis fejfájást is: a könyv rendkívül tömör, érződik rajta, hogy minden bekezdésbe hatalmas tudásanyagot szorított bele Kocsis. Miközben igyekszik a lehető legtöbb fogalmat elmagyarázni (bevezetve természetesen mindegyik be van), ő maga is jelzi, hogy az Olvasó jobban jár, ha támaszkodik a már megjelent hazai tankönyvekre. Ebből a szempontból a kötet jól tud kapcsolatot teremteni (tartalmi szinten is) a már fellelhető magyar nyelvű szakirodalommal. Mindazonáltal sok esetben a magyarázatok inkább tűnnek redundánsnak, mintsem megvilágító erejű átfogalmazásnak – elvarratlan szálak azonban nem maradnak.

Azonban a könyvnek számos előnye is van. Külön említést érdemelnek a fejezetek végén szereplő összefoglalások, az ontológiai elköteleződés quine-i kritériuma és az igazságalkotás különbségéről szóló részek, az igazságalkotás és az igazságelmélet, illetve az igazságalkotás aszimmetrikus és a korrespondencia szimmetrikus elképzelésének elkülönítése. A szerző keze nyomát viselő Név- és Tárgymutató kimondottan ritkaságnak, és hatalmas segítséget nyújt a sűrű szövegben fellelhető egyes pontok visszakereséséhez.

Kocsis László *Az igazságalkotás metafizikája* című könyve tehát egy fontos és elsőrendű munka, a nemzetközi szakirodalmat épp lázban tartó kérdések kiváló feldolgozása és átadása. A könyv azonban pontosan az, amit ígér: az igazságalkotás *metafizikája*, így az olvasó jobb, ha felkészül, hiszen a szövevényes úton két kézzel kell kapaszkodnia Kocsis mankóiba, azonban a könyv megéri a fáradságot.